

РОЗДІЛ 4. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ, ПОРІВНЯЛЬНІ, ФІЛОСОФСЬКІ ТА ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

СЕРГІЙ АДАМОВИЧ

ORCID ID: 0000-0003-4236-741X

ЯРОСЛАВ ШИНКАРУК

ORCID ID: 0009-0000-9949-3420

ОЛЕГ ФЕДОРЧУК

ORCID ID: 0000-0001-9057-3133

ПРАВопорушення працівників карально-репресивних органів СРСР в Станіславській області в 1944-1953 рр.

УДК 94 (477.83): 343

Після Революції Гідності у 2014 р. та початку російсько-української війни важливим стає вивчення і аналіз діяльності карально-репресивного апарату СРСР в Західній Україні. Без розкриття методів та форм діяльності радянських каральних органів, а також численних випадків порушення ними основних засад радянської законності ми не зможемо оцінити масштабність і героїзм національно-визвольного руху 40-50-х рр. ХХ ст., що сьогодні є прикладом для сучасних захисників незалежності України в новітньому протистоянні з Російською Федерацією. Дослідження актуальне і з позиції вивчення історії правоохоронних та судових органів і знищення міфів про спадковість сучасних органів Національної поліції України, Служби безпеки України та інших правоохоронних структур від Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС) і Міністерства державної безпеки (МДБ).

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

Предметом дослідження в статті є злочинні прояви в діяльності радянських правоохоронних структур на території Станіславської (Івано-Франківської) області у 1940–1950-х рр.

Наукова думка накопичила на сьогодні певну кількість досліджень з названої проблеми. Діаспорна література не мала змоги в повній мірі оцінити і дослідити репресивно-каральні дії радянських правоохоронних органів на Прикарпатті через обмеженість доступу до джерел. Водночас проблеми у державному і правовому будівництві у 40 х рр. ХХ столітті визнавали навіть в радянських працях, бо «за роки війни склалися такі методи роботи державного апарату, які будучи необхідні і доцільні за надзвичайних умов війни, в новій обстановці виявлялися не кращими» [21, с.161].

Натомість уже в період незалежності України у монографії І. Андрухів та А. Француза «Правда історії. Станіславщина в умовах терору і репресій: 1939 – 1959 роки, історико-правовий аспект. Документи і матеріали» вперше досліджено злочини радянської влади на Прикарпатті. Дослідники Д. Проданик, Р. Забілий, М. Андрусак, А. Кентій, П.Ганцюк, С.Лесів торкаються репресивних дій радянських карально-репресивних органів в контексті їх протистояння національно- визвольному руху. Д. Веденеєв, І. Биструхін, В. Ільницький, В. Кульгавець, Н. Мизак вивчають агентурні аспекти радянської правоохоронної системи. Дослідженням структури радянських каральних органів та допоміжних формувань займалися І. Білас, О. Андрухів, А. Жив'юк, В. Ільницький, Д. Веденеєв, О. Ішук, Ю. Киричук, А. Русначенко, В. Сергійчук, Г. Савчин та інші. Однак, досі нема окремого комплексного історичного дослідження злочинних проявів в діяльності радянських карально-репресивних органів під час їх боротьби з визвольним рухом на Прикарпатті та проведенні депортаційних процесів.

Для розуміння масштабу зловживань радянських правоохоронних органів в 40-50 –х рр. ХХ ст. було залучено до праці матеріали книги «Реабілітовані історією», які формувалася під редакцією Л. Вардзарука та налічують 5 томів – це своєрідна енциклопедія депортацій, ув'язнень, гибелі під час слідства, розстрілів. Частина матеріалів з історії репресій на Станіславщині

містяться в опублікованих збірниках документів: «Літопис УПА», «Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ ст. Документи і матеріали».

Перед Другою світовою війною вперше за багатоміліонну історію західні українські землі були інтегровані до єдиної української, але несамоїїної держави. Першочерговим завданням державних органів влади СРСР стало прагнення здійснити швидку радянську заходноукраїнських земель, яка супроводжувалась терором проти української інтелігенції, святенництва і заможних верств суспільства. З цією метою у Станіславську область УРСР були спрямовані структури політичного апарату, величезні військові сили та уже завчасно сформовані репресивно-каральні органи. Незважаючи на звіти та плани щодо ліквідації українського руху, протистояння радянської влади з останнім відбувалося інтенсивно і наприкінці 1940-х рр. [19, с.21-45].

До 1941 р. боротьба з політичними і кримінальними злочинцями покладалася на органи НКВС. У лютому 1941 р. з НКВС були створені Народний комісаріат внутрішніх справ і Народний комісаріат державної безпеки (НКДБ) (органи НКВС боролися з кримінальними злочинами, а НКДБ займався політичними справами). Однак в липні 1941 р. ці структури були об'єднані в єдиний НКВС, але в подальшому це відомство було знову поділено на НКДБ і НКВС [16, с.56-60]. Однак загалом, як зазначав С. Білокінь, «мережа тоталітарного управління починалася в Політбюро і закінчувалася у кабінеті найостаннішого оперуповноваженого райвідділу НКВС» [5, с.375].

Назви каральних відомств змінилися (НКВС і НКДБ були перетворені на Міністерство внутрішніх справ та Міністерство державної безпеки), після указу Верховної Ради Української РСР від 25 березня 1946 р. [18, с.64], а СМЕРШ (відділ контррозвідки Народного комісаріату оборони СРСР) 4 травня 1946 р. увійшов до складу МДБ.

Співучасниками злочинів проти цивільного населення часто ставали військовослужбовці Червоної армії, винищувальні батальйони (яструбки), які були парамілітарними допоміжними

формуваннями з місцевого населення, групи охорони громадського порядку та групи радянського партактиву.

Станіславську область поділили на 36 районів, де працювали 36 начальників райвідділів НКВС (36 районних відділів, поліклініки, внутрішні тюрми) та 36 начальників райвідділів НКДБ з аналогічними структурами у 12 містах [19, с.25-26]. Однак згідно досліджень А.Жив'юка навіть серед керівництва правоохоронних органів переважали люди з застоєм у розвитку особистості та низькою освітою, які працювали на упокорення регіону та репрезентували чужорідні соціуми [17, с.51-52].

«Радянізація» західних областей УРСР відбувалася значною мірою зусиллями вихідців з інших регіонів СРСР, бо радянсько-партійні й силові відомства з недовірою ставилися до місцевого населення, що було зумовлено як їх перебуванням під нацистською окупацією, так і діяльністю націоналістичного підпілля [23, с.50]. Так, у 1947 р. у західних областях УРСР серед 2447 працівників правоохоронних органів місцевих лише було 4%. Вороже ставлення радянської влади до населення ілюструє позиція командувача 38 армії генерал-полковника К. Москаленка: «Я схильний до того, що деякі наші каральні органи дуже м'яко відносяться. Потрібно люто розправлятися, а щоб були причини для розправи, потрібно попрацювати і покопатися і ці причини знайдуться» [19, с.23].

Карально-репресивні органи СРСР в Західній Україні вдавалися до провокацій, фабрикували кримінальні справи, здійснювали масові безпідставні, арешти, позасудові розстріли, депортації. Головною метою НКВС було не пошук обставин злочинів, а винищення якомога більшої кількості людей, до того ж частина репресованих постраждала внаслідок необґрунтованих доносів.

Радянські карально-репресивні органи в Станіславській області цікавив «результат» у боротьбі з антирадянськими елементами. Про це відверто сказав у своїй доповіді на нараді секретарів районів КП(б)У, прокурорів і начальників райвідділів МВС і МДБ Станіславської області 12 серпня 1945 р. начальник обласного управління НКВС Неізмайлов: «Цей період ставить задачу і зобов'язує нас, щоби органи слідства і дізнання краще працюва-

ли, переглянули свій апарат, свою роботу і ще міцніше нанесли удар по цим паразитам, які мішають нам проводити заходи партії і уряду, покінчити з ними раз і назавжди, а не примирятися і не лякатися» [15, арк.69].

Водночас партійно-радянське керівництво навіть не приховувало фактів масових порушень чинного законодавства і аморальну поведінку працівників правоохоронних органів. На нараді секретарів районів КП(б)У, прокурорів і начальників райвідділів МВС і МДБ Станіславської області від 12 серпня 1945 р. було зазначено, що в сумі всіх порушень, які мали місце по західних областях України лєвова доля припадала на робітників органів внутрішніх справ та держбезпеки в Станіславській області. Секретар обкому партії М. Слонь 12 серпня 1945 р. обласному прокурору Добротіну взагалі зауважив, що суспільство поділено на 2 категорії: працівники партії і радянських органів, яким можна порушувати закони і решта людей «II категорії» [15, арк.22].

На робітників МВС і МДБ за звітами прокуратури в області припадало 89% всіх порушень «радянської законності», на радянських працівників – 9%, на військовослужбовців – 1,2%, на партійних робітників – 0,2% і інших – 0,4% [15, арк.7]. Зазначимо, що порушення зазвичай фіксувалися, бо діловодство радянських спецслужб жорстко регламентувалося і передбачало дотримання інструкцій і правил [5, с.294]. Лише в Станіславському районі в 1945 р. Військовим трибуналом за порушення радянських законів було засуджено 3 особи районного відділу МВС до 10 років в'язниці [15, арк.21].

Всього у Військовий трибунал внутрішніх військ НКВС з січня по жовтень 1945 р. в Станіславській області було передано слідством справ на 65 працівників органів внутрішніх справ, із яких 29 за важкі злочини. У підсумку судом було покарано 52 чоловіки, із них до вищої міри покарання – 4, на 10 років – 12, від 5 до 10 років – 31, до 5 років – 15 працівників. Крім того до адміністративної відповідальності впродовж року було притягнуто 374 працівника [4, с.236]. Є статистика за категоріями злочинів. Так, за перше півріччя 1946 р. серед порушень радянської законності партійно-радянськими органами 75,6% складала не-

законні затримання, 14,3% порушення постанов партії і рішень уряду, незаконні арешти і порушення кримінальних справ – 7,3%. Такі порушення як вбивство, підпал, незаконні обшуки, присвоєння майна, побої були здійснені військовослужбовцями – 35,7%, працівниками МВС і МДБ – 33,3%, радянськими працівниками – 10,9%, іншими особами – 10,1% [15, арк.149].

Загалом в 1946 р. в УРСР за ігнорування чинного законодавства до кримінальної відповідальності, в тому числі з винесенням вироку про вищу міру покарання, було засуджено 575 осіб, із них співробітників МВС – 358, МДБ – 35, військовослужбовців внутрішніх військ – 182. Майже три тисячі осіб були звільнені з органів державної безпеки і внутрішніх справ. Із усіх, до кого вживалися заходи дисциплінарного стягнення і кримінальних покарань, 40 % становили органи і війська МВС – МДБ західних областей [26, с.88].

Питання дотримання законності в діяльності органів та військ МВС у січні 1948 р. стало предметом розгляду на засіданні ЦК КП(б)У. Загальна ж кількість співробітників правоохоронних органів Західної України, які притягувалися до кримінальної відповідальності за протиправні дії стосовно громадян у 1945–1953 рр., склала понад дві тисячі осіб [26, с.88-89].

В області вилучали майно і прокуратура, і органи МВС і МДБ, а в законодавстві було чітко визначено, що тільки органи слідства мали право накладати арешт, а суд уже мав право конфіскувати майно [15, арк.11]. Так, 27 серпня 1946 р. в с. Корнів Чернелицького району група під керівництвом секретаря РК КП(б)У по кадрах товариша Коваленка «конфіскувала» у П. Кривка коня, корову, свиню за те, що останній не виконав план хлібозаготівель [15, арк.35]. Як мародери вели себе навіть конюхи НКВС, як пан Брідер з Чернелицького райвідділу НКВС, що забирав в мешканців с. Колінці продукти, фураж і навіть бричку [13, арк.70]. А негласний співробітник Управління МДБ у Станіславській області Д. Петрова спромоглася отримати в'язничний термін за квартирні крадіжки майна інших військових [12].

Радянські працівники здійснювали і дуже цинічні та кричущі розкрадання. Так, в червні 1945 р. в Станіславську область

прийшли американські подарунки для інвалідів війни і керівник управління соціального забезпечення області з 254 подарунків 68 присвоїв собі [15, арк.29]. У своїх грабунках радянсько-партійні керівники не жаліли навіть майно церкви. Під час виборів до Верховної Ради УРСР у лютому 1946 р. працівник Рожнятівського райкому партії Цьома зайшов в костел, підібрав ключі, забрав килими і завіз собі на квартиру. Як покарання Цьомі лише винесли сувору догану і перевели на партійну роботу в інший регіон [15, арк.43].

Траплялися випадки, що радянські правоохоронці займалися бандитизмом. Так, радянські правоохоронні органи змушені були арештувати і піддати покаранню банду з 12 осіб, що здійснили 8 збройних грабунків і одне звіряче вбивство на території Снятинського району в період з 30 травня по 7 жовтня 1946 р. До складу злочинного угруповання входили державні службовці, оперативні уповноважені Печеніжинського, Заболотівського, Снятинського, Коломийського районних відділів МДБ та бійці винищувальних батальйонів. Бандити займали різні посади, від вахтерів і шоферів до старших оперуповноважених райвідділів. У більшості злочинців були нагороди за участь у Другій світовій війні [7].

Як не контрольовані бандитські формування діяли часто яструбки. У архівних документах констатується низька боєздатність винищувальних батальйонів. Так, під час наради секретарів обкомів КП(б)У та начальників управлінь МВС та МДБ за участю першого секретаря ЦК КП(б)У Л.Кагановича, яка відбулася у Львові 27 квітня 1947 р., висувалися навіть пропозиції розпустити ці формування [20, с. 51]. У всіх областях Західної України яструбки скоювали злочини у вигляді підпалів будинків, конфіскації майна, убивств громадян без суду і слідства тощо.

Так, в с. Дебеславці Коломийського району бійці винищувального батальйону Мироняк і інші арештували М.Дячук, яку під час допиту сильно побили, після чого силою заставили її випити 0,5 літра горілки і знову допитували [15, арк.161].

Не краще себе вели поводити розквартировані в області військові. Так, Чернелицький районний відділ НКВС звітував, що бійці гарнізону у с. Хмелева на операції виходили в нетверезому

стані, вели себе недисципліновано, грабували мешканців села і всіляко їх утискали [13, арк.15].

Були випадки, коли окремі працівники обласного управління МДБ самі приводили вирок в виконання як судові виконавці або оголошували без належних повноважень загальну мобілізацію [15, арк.13].

З 1 січня по 1 серпня 1946 р. міські і районні прокурори Станіславської області дали 324 санкції на арешт, які зняли, тобто були численні факти незаконного затримання громадян. Про масштаби незаконних затримань свідчать цифри. За 1945 р. було затримано 24912 чоловік, з них звільнено 22027 чоловік і за вісім місяців 1946 р. – затримали 6316 чоловік, з них звільнено 4128 чоловік [15, арк.61-66].

Так, в Галицькому районі в січні 1946 р. затримали селян і помістили в слідчий ізолятор лише за те, що ті не з'явилися на сільські збори. По Косівському, Кутському, Тисменицькому, Заболотівському і інших районах люди сиділи в в'язницях без оформлення документів на арешт 10 і більше днів [15, арк.71, 81].

Після незаконного затримання осіб працівники органів внутрішніх справ та державної безпеки часто застосовували до арештованих нелюдські тортури. Так, працівники Богородчанського райвідділу МВС Юрісов і Беспалов 7-9 лютого 1946 р. в с. Ляхівці арештували без санкції запідозрену в співпраці з націоналістами М. Снітью. Після побиття вона була повернена батькам, де і померла від побоїв. В Тлумацькому районі в січні 1946 р. завідувач державного забезпечення товариш Князев як уповноважений райради села Гринівці затримав М. Андрійову, знущався над нею, облив статеві органи соляркою і збирався підпалити їх сірником. Крім цього розжареним металічним колом палив ліву ягодицю жінки [15, арк.161].

Радянське слідство застосовувало методи допитів, завдяки яким заставляли підслідного дати «потрібні свідчення» на себе: фальсифікація показів у протоколах, зниження продуктової норми під час допитів, погрози свідкам, які дають покази на користь підозрюваного, містифікація розстрілу, пропозиція «здати» товаришів, позбавлення права отримання листів, погроза депортація-

ми родичів, допити після опівночі, 36 годин допитів, застосування насилля для підпису протоколу, застосування фізичного насилля, катування холодним карцером і жаркою камерою, 10 днів підвалу і 4 години водяної камери з переведенням в дуже жарку камеру, допит після 12-годинного перебування на морозі без можливості рухатися, в камерах, де стіни в крові і чути крики жертв. Для залякування карально-репресивні органи навіть вироки про повішання нерідко здійснювали привселюдно. Так, 9 січня 1945 р. в місті Дрогобич згідно вироку Військового трибуналу за присутності 8000 чоловік населення були повішані два учасника Української повстанської армії (УПА) – Безик и Білий [25, с.142, 144].

До повстанців застосовували позасудовий вплив, що, призвело до їх смерті, але і без судового вироку їх вважали винними. Так сталося з пораним повстанцем М. Дяківим з с. Слобідка Більшівцівська, вина якого у інкримінованих злочинах судом не була встановлена, а він помер в лікарні Станіславської в'язниці [6]. У в'язниці також помер на початку літа 1947 р. уродженець с. Бовшів Я. Курляк, обвинувачення йому не пред'явили, в справі відсутні пояснення, але повстанця все одно посмертно визнали винним [8].

Окрему сторінку серед злочинної діяльності радянської влади на Прикарпатті становили масові депортації населення області, які самі по собі вже були злочинними, а ще під час реалізації них фіксувалися порушення законності зі сторони радянських правоохоронців.

Радянська влада покладала відповідальність за труднощі післявоєнного періоду і активний національно-визвольний рух на відсутність колективізації сільського господарства в західних областях і те, що не було ліквідовано куркульство як клас. Крім того, з приходом в 1944 р. на Прикарпаття карально-репресивні радянські органи розпочали депортації селянства і сімей прихильників УПА в Сибір і Середню Азію. Окрему групу постраждалих склали греко-католицькі священики, які депортувалися під час знищення Української греко-католицької церкви.

Нормативні акти влади створювали ґрунт для сваволі. Відповідно до наказу НКВС–НКДБ СРСР № 001240/00380, висилці

підлягали всі повнолітні члени сімей повстанців як засуджених, арештованих, убитих під час сутичок, так і сім'ї активу і керівного складу Організації українських націоналістів (ОУН), УПА, які переховувалися на нелегальному становищі. Неповнолітні члени сімей мали слідувати разом зі своїми рідними. Майно висланих підлягало конфіскації в відповідності з наказом НКВС від 10 грудня 1940 р. [25, с.127].

Так, 26 березня 1945 р. керівництво НКВС Станіславської області повідомило в службовій записці голову Станіславської обласної ради депутатів трудящих Р.Рясіченка, що в квітні цього ж року відбудеться «виселення бандитських сімей», і для збору депортованих в містах Станіславі, Коломиї, Калуші мають бути організовані спеціальні пункти [14, арк. 4]. Натомість відповідно до Постанови Ради Міністрів СРСР № 3214 від 10.09.1947 р. виселенню підлягали не лише родини учасників та симпатиків ОУН, а й «куркулі-націоналісти та їхні родини». Найбільшою радянською переселенською акцією вважають проведену в жовтні 1947 р. операцію «Захід». У Станіславській області збірні пункти були для депортованих були влаштовані в Коломиї з лімітом наповнення 600 чоловік та в Брошнів-Осаді на 500 чоловік [4, с.317].

Дозволяла попередні форми репресій і постанова Ради Міністрів СРСР від 4 жовтня 1948 р. про виселення сімей бандитів і націоналістичних елементів та постанова від 5 квітня 1950 р., що оголошувала депортованих у 1944-1949 рр. осіб засланими навечно [22, с.379]. Восени 1949 р. на Прикарпатті розпочалася примусова переселенська кампанія на допомогу колгоспам і радгоспам південних областей України.

У січні 1951 р. вийшла постанова Ради Міністрів СРСР № 189-88 сс «Про виселення куркулів із сім'ями з території Волинської, Дрогобицької, Львівської, Рівненської, Станіславської, Тернопільської, Чернівецької та Закарпатської областей Української РСР». Під час депортації майно куркулів підлягало конфіскації [25, с.133].

Були випадки, коли виселяли всіх мешканців села. У лютому 1950 р. підрозділи НКВС оточили село Посіч, що поруч із Чор-

ним лісом, і повністю його знищили. Селян вивезли у Сибір та на Одещину, а на місці зруйнованого поселення обладнали полігон. Свідки терору згадують, що на збори людям не дали часу, вдома залишилось все господарство. Селян звозили до в'язниці, звідти відправляли поїздами за призначенням [24].

Як зазначає Г. Савчин, матеріали справ, заведених на сім'ї повстанців, часто не мали достатніх доказів про їхню «підривно» діяльність, однак людей вивозили і арештовували [25, с.128]. Про безпідставність заслань багатьох осіб свідчить той факт, що інколи дозволу на заслання не давали самі компетентні органи, а подекуди змушені були навіть повертати людей назад. Станом на середину 1946 р. з 996 матеріалів, наданих міліції на предмет отримання санкції на арешт і виселення, було дано санкцій – 446 і відмовлено щодо 520 осіб. По тим матеріалам, що було санкціоновано арешти і вислання було дано незаконно санкцій 76 і пришлося 76 осіб повернути з місць заслання [15, арк.153].

Пояснення такому потоку репресій дав секретар Станіславського обласного комітету М. Слонь під час наради секретарів районів КП(б)У, прокурорів і начальників районних відділів МВС і МДБ Станіславської області 12 серпня 1945 р.: «Тому що є серед нас працівники, які рахують, що посадити людину, це нічого, вислати людину на висилку – це теж не особлива подія. Забрати майно – це теж не нічого не складає...» [15, арк.153].

Так, Войнилівським управлінням МВС в 1944 р. було вислано в Архангельську область сім'ю Ф. Дуркала. Вважали, що він в УПА. В грудні 1945 р. він повернувся з Червоної армії, сім'ї не застав, майна теж, а в його хаті проживав міліціонер і не виселився, незважаючи на листи прокуратури [15, арк.153]. Відзначимо, що під час виселення українців на схід НКВС описувало і відбирало майно не тільки у сімей, які допомагали ОУН-УПА, а навіть у родинах, де були червоноармійці.

Секретар Надвірнянського райвиконкому Шевченко за хабарі фабрикував документи на користь репресованих і навіть викликав їх з місць заслання. В Печеніжинському районі начальник МВС Ляпін протягом 1945-1946 рр. здійснював відбирання майна у виселених сімей, яке не описувалося і не здавалося, а присвою-

валосся [15, арк.49, 155]. А родину Стасюків з Станіслава виселили у 1949 р., бо не хотіла віддати чиновнику мотоцикл [3, с.29].

Загалом упродовж 1944–1949 рр. із західних областей УРСР було депортовано 50453 сім'ї у складі 143141 особи. Терор, який розгорнув режим щодо населення Західної України, призвів до того, що на 1 січня 1953 р. число українців у концентраційних таборах збільшилося у 2,4 рази, а кількість повстанців досягла 175 тисяч осіб [25, с.131-133].

Радянська влада також проявила нігілістичне відношення до засад вільних виборів під час виборів до Верховної Ради СРСР 10 лютого 1946 р. Для легітимації радянської влади на Прикарпаття було відправлено сотні пропагандистів для агітації і тисячі вояків НКВС та внутрішніх військ для протидії національно-визвольному підпіллю.

Так, 5 січня 1946 р. керівництво Львівського військового округу для охорони 595 дільниць виділили 6140 військовиків і прикордонників та військ НКВС. 30 січня 1946 р. їм подали ще додатковий список 64 сіл з вимогою забезпечити охорону силами армії. Гарнізони у селах вибирали найкращі будинки, з яких виганяли мешканців, селяни змушені були забезпечувати військовиків харчами та фуражем. Військові також часто ступали на шлях крадіжок і мародерства. Обов'язковим елементом у проведенні виборів були обшуки, пограбування і руйнування [19, с.34]. Водночас керівництво українського підпілля працювало над бойкотом виборів.

У підсумку масштабна підтримка радянської влади на виборах була забезпечена лише шляхом фальсифікацій та накручування явки. Так, у м. Калуші для підвищення явки групи з червоноармійців і комсомольців ходили по житлах і змушували людей з'явитися на дільниці для голосування, або голосувати на дому. Під час цих дій виламувалися вхідні двері будинків, залякувалися діти, у людей стріляли і били їх прикладами автоматів. Крім того, члени комісій голосували за тих, кого не змогли зловити і змусити взяти участь у виборах. У результаті на вибори добровільно прийшло 6,5% мешканців Калуша, а більшовицька преса оголосила, що проголосувало 99,5% виборців [2, с.18-19].

Зазначимо, що у більшості випадків правоохоронці здійснювали злочинні дії під впливом алкогольного сп'яніння. За словами начальника Управління МВС Станіславської області, майже 95% злочинів у 1945 р. «було скоєно в нетверезому стані». І це було закономірним наслідком того, що майже всі співробітники органів внутрішніх справ розпочинали роботу з розпивання спиртних напоїв, а вже після того починали «наводити порядок» та шукати «бандитів» [1, с.5].

Так, свої злочини під впливом алкоголю здійснив помічник оперуповноваженого Долинського райвідділу МДБ старший лейтенант І. Могілін. Він у стані сильного алкогольного сп'яніння бив людей, збиткував їх і навіть убив місцевого жителя А. Матлахова [9]. Втратою секретної документації та табельної зброї через алкоголь відзначився оперуповноважений Верховинського районного відділу МДБ Г. Цаплін [10]. До педофілії через зловживання алкоголем вдавався старший лейтенант, старший оперуповноважений Управління МДБ Станіславської області П. Созінов [11].

Зазначимо, що не вирізнялися високим рівнем дисципліни і дотриманням законності і працівники прокуратури в Станіславській області, які самі мали наглядати за дотриманням радянського законодавства. Серед прокурорського складу були і відверті злочинці. Так, у 1945 р. у Войнилівському районі п'яний прокурор творив безлад, бив громадян, арештовував. Цей прокурор з органів прокуратури був відрахований і підданий суду. Такому ж покаранню були піддані прокурори Ланчинського і Жовтневого районів [15, арк. 9]. У свою чергу прокурор Чернелицького району грабував місцевих селян, приймав «гостинці» від селян, випивав з ними, під час чого вони домовлялися про звільнення арештованих. Він навіть утримував дома прибиральницю коштом прокуратури [13, арк. 55].

Отже, радянські карально-репресивні органи в 40-50-х рр. ХХ ст. переслідували ціль знищення будь-якої опозиції на західноукраїнських землях. Ця мета досягалася шляхом фізичного знищення чи депортації ворожих для комуністів класів і силового подолання будь-якого опору. Кадровий склад органів внутрішніх справ і державної безпеки на території області фактично був оку-

паційною адміністрацією і вчиняв значну кількість злочинів та правопорушень. У загальній статистиці злочинів, що були вчинені працівниками органів влади, переважну більшість становили злочини вчинені працівниками правоохоронних органів. Серед них були випадки незаконних затримань, позасудових розправ, фізичного збиткування над затриманими, розбою, бандитизму, крадіжок, привласнення чужого майна, корупції, злочинів на сексуальному ґрунті. Такий стан з порушеннями «радянської законності» визнавався і партійним курівництвом республіки та області.

Практика придушення комуністичним режимом ідеологічних опонентів, боротьба з будь-якими проявами інакодумства зазнала переоцінки з боку політичного керівництва СРСР відразу після смерті Й.Сталіна. Однак змінилися лише форми і методи боротьби з інакомислячими та радянська правоохоронна система продовжувала в своєму середовищі утримувати відвертих злочинців навіть з позицій радянської законності.

1. *Адамович С.В. Злочинні наслідки зловживання алкоголем працівниками правоохоронних органів у західних областях УРСР після Другої світової війни. Тверезість – умова збереження та розвитку народу України: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 15 грудня 2017 р.). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2017. С.5-10.*
2. *Адамович С., Кобильник Р., Щербін Л. Нереабілітована пам'ять / Відповідальний ред. С.Адамович. Ч.1. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2017. 208 с.*
3. *Адамович С. Нереабілітована пам'ять. Ч.2. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2020. 136 с.*
4. *Андрухів І.О., Француз А.Й. Правда історії. Станіславщина в умовах терору і репресій: 1939 – 1959 роки, історико-правовий аспект. Документи і матеріали. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. 448 с.*
5. *Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. 1917-1941 рр.: джерелознавче дослідження. К.: Пенмен. 2017. 768 с.*
6. *Галузевий державний архів Управління Служби безпеки України в Івано-Франківській області (далі – ГДА СБУ в Івано-Франківській області), ф. 4, спр.18.*
7. *ГДА СБУ в Івано-Франківській області, ф. 4, спр.266.*
8. *ГДА СБУ в Івано-Франківській області, ф. 4, спр.386.*

9. ГДА СБУ в Івано-Франківській області, ф.4, спр.688.
10. ГДА СБУ в Івано-Франківській області, ф. 4, спр.1058.
11. ГДА СБУ в Івано-Франківській області, ф.4, спр.1161.
12. ГДА СБУ в Івано-Франківській області, ф. 4, спр.1241.
13. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), ф. П-37, оп. 1, спр. 13.
14. ДАІФО, ф.295, оп.3, спр.32.
15. ДАІФО, ф. Р-584, оп. 1, спр. 12.
16. Дорошенко И.А., Баблюмян Т.С. Основные этапы конституционно-правового регулирования организации и деятельности органов внутренних дел. Труды Академии МВД СССР. М.: Академия МВД СССР, 1982. С.56-70.
17. Жив'юк А. Керівники органів НКВД-НКГБ (МВД-МГБ) західних областей УРСР: кількісні та якісні характеристики (1944 – 1953 рр.). З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КДБ. 2014. №1. С.29-52.
18. Збірник законів Української РСР і указів Президії Верховної Ради Української РСР (1938-1973). Том 1. К.: В-во політичної літератури України, 1974. 740 с.
19. Льницький В. Радянські карально-репресивні органи: особливості формування в Карпатському краї. Актуальні питання гуманітарних наук. 2015. Вип. 13. С.21-45.
20. Льницький В. Створення та діяльність у західних областях УРСР радянських парамілітарних формувань (1944 – 1954 рр.). З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КДБ. 2011. № 2. С. 47-82.
21. Історія держави і права Української РСР. Том 2. 1937-1967 рр. / відп. ред. Б.М.Бабій. К.: Наукова думка, 1967. 428 с.
22. Історія держави і права України / За ред.. В.Я.Тация, А.Й Рогожина. Т.2. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 580 с.
23. Ковалик В.В. Відновлення органів НКВС і міліції та їх кадрове забезпечення на території Станіславщини в 1944-1946 роках. Науково-інформаційний вісник. Право. Івано-Франківськ, 2012. №5. С.46-56.
24. Посіч як символ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/949485.html> (дата звернення 31.01.2024).
25. Савчин Г. Система виконання покарань у західних областях України в період 1944–1953 рр.: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 200 с.
26. Чайковський, А. Спецгрупи НКВС і НКДБ: міфи та реальність. Архіви України. 2012. № 2. С.77-91.

Адамович С.В., Шинкарук Я.І., Федорчук О.В. Правопорушення працівників карально-репресивних органів СРСР в Станіславській області в 1944-1953 рр.

Радянські карально-репресивні органи в 40-50-х рр. XX ст. переслідували ціль знищення будь-якого опору в західноукраїнських землях комуністичній імперській владній системі. Ця мета досягалася шляхом утисків, знищення чи депортації ворожих для комуністів класів заможного селянства, святенництва і національної інтелігенції, придушення збройного опору Української повстанської армії та Організації українських націоналістів. Кадровий склад органів внутрішніх справ і державної безпеки у Станіславській області у переважній більшості мав низький кваліфікаційний і освітній рівень і складався значною мірою не з вихідців з УРСР. Так, у 1947 р. у західних областях УРСР серед 2447 працівників правоохоронних органів місцевих лише було 4%.

Працівники правоохоронних та судових органів вчиняли на території області значну кількість злочинів та правопорушень. У загальній статистиці злочинів, що були вчинені працівниками державних органів влади, переважно більшість становили правопорушення, які були вчинені працівниками правоохоронних органів та судових органів. Загальна кількість працівників радянських правоохоронних органів Західної України, які притягувалися до кримінальної відповідальності за протиправні дії стосовно громадян у 1945–1953 рр., склала понад дві тисячі осіб.

Серед них були випадки незаконних затримань, позасудових розправ, розбою, тортур, бандитизму, крадіжок, привласнення чужого майна, корупції, злочинів на сексуальному ґрунті. У дуже багатьох випадках правопорушення здійснювалися у стані алкогольного сп'яніння. Так, у 1945 р. в Станіславській області, майже 95% злочинів правоохоронцями було скоєно в нетверезому стані. Такий стан з порушеннями «радянської законності» визнавався партійним курівництвом республіки та області, а подекуди навіть отримував неформальну підтримку задля залякування населення області. Фактично радянська правоохоронна система утримувала у своєму середовищі відвертих злочинців навіть з позицій радянської законності.

Ключові слова: злочини карально-репресивних органів, Станіславська область, депортації, незаконні затримання, позасудові розправи, розбій, бандитизм, майнові зловживання, корупція.

Adamovych S.V., Shynkaruk Ia.I., Feodrchuk O.V. Offenses committed by employees of punitive and repressive bodies of the USSR in the Stanislav region in 1944-1953.

Soviet punitive and repressive bodies in the 1940s and 1950s of the 20th century pursued the goal of destroying any resistance in the western Ukrainian lands to the communist imperial power system. This goal was achieved through oppression, destruction or deportation of the classes of wealthy peasantry, sanctimony and national intellectuals hostile to the communists, suppression of the armed resistance of Ukrainian insurgent army and the Organisation of Ukrainian Nationalists. The staff

of the internal affairs and state security agencies in the Stanislav region in the vast majority had a low qualification and educational level and consisted largely of people not from the Ukrainian SSR. Thus, in 1947, in the western regions of the Ukrainian SSR, among 2447 employees of law enforcement agencies there were only 4% of locals.

Employees of law enforcement and judicial bodies committed a significant number of crimes and offenses on the territory of the region. In the general statistics of crimes committed by employees of state authorities, the vast majority were offenses committed by employees of law enforcement agencies and judicial bodies. The total number of employees of the Soviet law enforcement agencies of Western Ukraine who were prosecuted for illegal actions against citizens in 1945–1953 amounted to more than two thousand people. Among them there were cases of illegal detention, extrajudicial killings, robbery, torture, banditry, theft, appropriation of other people's property, corruption, and sexual crimes. In many cases, offenses were committed while under the influence of alcohol. Thus, in 1945 in the Stanislav region, almost 95% of crimes by law enforcement officers were committed while intoxicated. Such a state of violation of «Soviet legality» was recognized by the party leadership of the republic and region, and in some places even received informal support to intimidate the population of the region. In fact, the Soviet law enforcement system kept outright criminals in its midst, even from the point of view of Soviet legality.

Keywords: crimes of punitive and repressive bodies, Stanislav region, deportations, illegal detentions, extrajudicial killings, robbery, banditry, property abuse, corruption.